

iz naših knjižnica

Uređuje: Danko Škare

Nova Knjižnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu: kako su studenti dočekali svoje *Velebno bibliotečno zdanje*

Iva Melinščak Zlodi* i Dorja Mučnjak**

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Knjižnica
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Prije samo šest mjeseci knjižničari Filozofskog fakulteta su, pod povećalom javnosti, struke i velikog broja zainteresiranih budućih korisnika, otvorili vrata nove Knjižnice. Dotadašnje male (i malo veće) odsječke knjižnice preselile su svoje fondove i uklopile se u novu cjelinu, tvoreći drugu po veličini knjižnicu u Hrvatskoj (iza Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu). Mnogi će se i dalje sa žaljenjem prisjećati starih seminarskih knjižnica: svaka je bila svijet za sebe – prisan, često pretrpan, ali i snažno vezan uz nastavnike i studente vlastitog odsjeka. Nova Knjižnica dobila je složen zadatak: očuvati ono najbolje iz starog sustava seminarskih knjižnica (čvrstu vezu s odsjekom i promptno odgovaranje potrebama nastave i studentskog rada) uz izgradnju novog organizacijskog sustava, koji će osigurati učinkovitije i ekonomičnije poslovanje knjižnice i brojne nove korisničke usluge.

Mjesecima prije otvorenja trajale su intenzivne pripreme: izgradnja i opremanje zgrade, seljenje i zaštita fondova, osmišljavanje novih postupaka u poslovanju.

“3 u 1”

Kad pišemo o stvaranju nove Knjižnice Filozofskog fakulteta, čini nam se da imamo razloga praviti se važni! U vrlo kratkom vremenu, trebalo je ostvariti nekoliko zadataka, od kojih svaki zasebno predstavlja velik izazov i drugim knjižnicama u Hrvatskoj i u svijetu. Prvi zadatak je ujedinjenje većeg broja odsječkih knjižnica u jedinstvenu knjižnicu fakulteta. Drugi zadatak bio je preseljenje fondova i organizacija poslovanja te osiguravanja usluga u bitno različitom novom prostoru. Treći zadatak bio je uvođenje integriranog knjižničnog sustava. O svakom od ova tri procesa postoje vrijedna iskustva i mnogo korisne stručne literature. Međutim nismo naišli na slučaj poput našeg, u kojem je sve ove zadatke trebalo izvršiti istodobno (i brzo!).

Centralizacija i ujedinjenje odsječkih knjižnica

Prva knjižnica na Filozofskom fakultetu, Knjižnica Zavoda za slavensku filologiju, otvorena je 1886. godine, dok je najmlađa Knjižnica Odsjeka za hungarologiju i turkologiju svoja vrata otvorila 2004. godine. U tih 120 godina otvoreno je ukupno 24 zavodskih i seminarskih knjižnica. Unatoč stručnoj suradnji i međusobnoj potpori knjižničara, knjižnice su u svom poslovanju bile gotovo u potpunosti neovisne jedna od druge. Takav decentralizirani sustav počeo se smatrati neadekvatnim već 1960-tih godina. Tada su se pojavile prve želje i iskristalizirali prvi planovi za stvaranje jedinstvene knjižnice Filozofskog fakulteta koja će u potpunosti zadovoljavati potrebe studenata, nastavnika i znanstvenika humanističkog i društvenog usmjerenja. Nažalost, trebalo je više od 40 godina da bi se takav projekt pretvorio iz papirnato planu u djelo. No možda je to i sretna okolnost, jer je sada nova Knjižnica

apsolutno prilagođena suvremenim uvjetima studiranja i istraživanja.

Početak prošle akademske godine knjižnice su još dočekale svaka u svojem prostoru. 23 knjižnice i Središnja čitaonica bile su smještene po raznim, što manje, a što potpuno neadekvatnim prostorima. Neke su bile smještene u prilagođenim učionicama ili profesorskim kabinetima, neke u prostorijama izvorno namijenjenim knjižnicama, ali niti jedna nije mogla ponuditi ono što je svjetski standard visokoškolskih knjižnica, tj. nije mogla osigurati adekvatno vršenje osnovnih knjižničkih funkcija: dostupnost građe, osiguravanje prostora za rad te komunikaciju s korisnicima.

Kao prvo, otvoreni pristup građi nije bio omogućen, što je korisnicima (i studentima i profesorima) onemogućavalo samostalno pregledavanje građe na policama. Treba još naglasiti da je bilo nemoguće organizirati cjelodnevni rad knjižničara s korisnicima, i stoga je u prosjeku svaka knjižnica bila otvorena za posudbu četiri sata dnevno, najčešće u prijedpodnevnim satima. Kao drugo, korisnicima nije bilo moguće koristiti se prostorima knjižnice za rad i učenje, osim u tri prostora: Središnjoj čitaonici (sa stotinjak radnih mjesta, 11 računala te jedno crno-bijelim printerom), Radnoj sobi Knjižnice Zavoda za slavensku filologiju (s 30 radnih mjesta i tek nekoliko dostupnih računala) te Radnoj sobi Knjižnice Odsjeka za povijest umjetnosti (s dva računala i osnovnom ispitnom literaturom). Treće, svaka je seminarska knjižnica bila okrenuta najviše vlastitim studentima i profesorima. Sve su to bili razlozi zbog kojih se krenulo u stvaranje jedinstvenog prostora koji će omogućiti lakši pristup građi, ugodnije okruženje za rad većem broju korisnika te komunikaciju sa svim korisnicima na jedinstven način.

Unatoč decentralizaciji u prostoru i upravljanju, i prije 2005. došlo je do koordinacije i ujedinjavanja u nekim aspektima poslovanja (počeo se graditi jedinstveni informacijski sustav knjižnica, računalna obrada fondova bila je planirana i izvedena zajednički, izgrađen je zajednički javno dostupni knjižnični katalog...). U 2006. godini na Fakultetu je, pored seminarskih knjižnica, osnovana i Središnja knjižnična služba, a dr. sc. Ivan Mihel postao je zajednički voditelj svim knjižničarima. Time se započelo s centralizacijom poslovanja biblioteka i uoči samog preseljenja.

Preseljenje

Dana 13. 12. 2005. godine, nakon postavljanja kamena temeljca (nova zgrada knjižnice izgrađena je uz fakultetsku zgradu i povezana njome), počele su pripreme za preseljenje. Prvo samo promatranje. Naime, nakon završetka prve faze, “stavljanja Knjižnice pod krov”, došlo je do zastoja u izgradnji kroz cijelu 2007. godinu. U tom razdoblju nevjericu u završetak i konačno preseljenje bilo je vremena za opsežno planiranje, kako same promjene prostora tako i organizacije budućeg poslovanja Knjižnice. Knjižničari su krenuli u razmatranje programske osnove.³ Programska osnova se ponešto razlikovala od projektnog plana te je trebalo uskladiti želje, potrebe i mogućnosti.

* imelinsc@ffzg.hr

** dmucnjak@ffzg.hr

Nakon godinu dana pauze koja je uzrokovana manjkom sredstava, konačno se, budući da su osigurana novčana sredstva, početkom 2008. godine nastavila gradnja. Kako je kraj gradnje bio izvjestan, tako je rastao i interes za organizacijom knjižnične djelatnosti. Početkom akademske godine 2008./2009. snažno se prionulo poslu. Iako Knjižnica još građevinski nije bila dovršena, znalo se kako je organiziran prostor.

Zgrada ima bruto-površinu od 8792 m² na osam etaža. Na podzemnoj etaži nalaze se Zatvoreno spremište, Arhiv Fakulteta, uredi djelatnika Zatvorenog spremišta, osam prostorija za samostalan rad (popularno zvane "samice") te garderobni ormarići za korisnike. Prizemlje je rezervirano za izložbu novijih godišta tekućih časopisa te referentnu zbirku u otvorenom pristupu, uredi djelatnika i Središnji informacijski pult. Na katovima su smještene čitaonice i građa u otvorenom pristupu, uredi djelatnika te višenamjenske dvorane. Arhitektonski je svaki kat drugačije osmišljen. Tako je na prvom katu smještena računalna učionica s 27 mjesta potpuno opremljena najnovijom tehnologijom ("pametna ploča", DVD-uređaj, 27 računala...), na drugom se katu nalazi konferencijska dvorana s 90 mjesta, također potpuno informacijski opremljena, koja je namijenjena za održavanje raznih skupova, promocije knjiga, filmske projekcije, a na četvrtom katu se nalazi mala AV-dvorana s 10 mjesta ponajprije namijenjena gledanju filmova. U nastavku male AV-dvorane nalazi se prostor namijenjen čuvanju AV-zbirke. Treći kat udomi prostor za Zbirku stare i vrijedne građe u prostoru koji je, poput zatvorenog spremišta, zaštićen najnovijim sustavom protupožarne zaštite. U čitaonicama postoji 70 radnih mjesta, a svako je radno mjesto opremljeno strujnim i mrežnim utičnicama. 200 računala uvijek je dostupno za upotrebu, a u čitavoj je zgradi dostupna zaštićena bežična mreža Filozofskog fakulteta.

Trebalo je u takav prostor građu iz dotadašnjih seminarskih knjižnica preseliti te organizirati, što ne bi bilo moguće bez dogovora knjižničara. Jedinstveni prostor osiguran za smještaj građe u otvorenom pristupu u čitaonicama nove Knjižnice kao i Programska osnova predviđali su okupljanje građe u jednu cjelinu. Nakon opsežnih dogovora samih knjižničara donesena je odluka da će ipak svaka zbirka zadržati svoj integritet koliko god je to moguće. Tako su od 24 dotadašnjih zbirki seminarskih knjižnica organizirane sljedeće stručne zbirke:

- Anglistika
- Antropologija
- Arheologija
- Etnologija i kulturna antropologija
- Filozofija
- Fonetika
- Francuski jezik i književnost
- Germanistika
- Hungarologija
- Indologija i indoiranistika
- Informacijske znanosti
- Japanistika
- Klasična filologija
- Komparativna književnost
- Lingvistika
- Metode društvenih znanosti. Statistika (zajednička zbirka društvenih znanosti)
- Nederlandistika (nizozemski jezik i književnost)
- Pedagogija
- Portugalski jezik i književnost
- Povijest
- Povijest umjetnosti
- Psihologija
- Rumunjski jezik i književnost
- Sinologija (kineski jezik i književnost)
- Skandinavistika
- Slavistika
- Sociologija

- Španjolski jezik i hispanske književnosti
- Talijanistika
- Turkologija

te sljedeće specijalne zbirke:

- RARA – zbirka stare i rijetke građe
- Zbirka AV-građe
- Zbirka referentne građe i
- Zbirka periodičkih publikacija

Zbog takvog načina organiziranja zbirki bilo je nemoguće iskoristiti Univerzalnu decimalnu klasifikaciju (UDK) kao oslonac u smještaju građe na policama i oblikovanju signatura. Umjesto prihvaćanja neke postojeće bibliotečne klasifikacije u oblikovanju stručnih skupina za raspored građe u otvorenom pristupu, svaki je predmetni stručnjak izradio popis (i hijerarhijsku strukturu) stručnih skupina koje su najbolje odgovarale svakoj od stručnih zbirki. Nakon toga osmišljen je jedinstveni način označavanja stručnih skupina kao i pravila za izradu signatura. Svaka signatura sastoji se od tri retka. Prvi redak je alfanumerička stručna oznaka (označava kat, stručnu zbirku i stručnu skupinu u zbirci). Na taj je način pružena mogućnost predmetnim stručnjacima da okupe istovjetnu građu na jednom mjestu, bez obzira kako bila klasificirana po Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji.

Svaki je kat nazvan pojedinim slovom:

- prizemlje – A
- 1. kat – B
- 2. kat – C
- 3. kat – D
- 4. kat – E
- 5. kat – F

Nadalje, na svakom katu nižu se stručne zbirke u nekom redu i svaka od tih zbirki nosi ime prema abecednom popisu (A, B, C...). Na svakom se katu iznova počinje nizati red. Decimalnim brojevima označene su stručne skupine unutar jedne zbirke.

ALFANUMERIČKA STRUČNA OZNAKA EA01.1

Druga redak signature jest autorski znak, tj. prva tri slova autora. Očekivano je bilo da tri slova neće biti u svakoj zbirci dovoljna pa se ponegdje upotrebljava i veći broj slova (4, 5 ili više)

TROSLOVNI AUTORSKI ZNAK PAG

Oznaka djela, kao treći redak signature, označava mjesto među autorovim drugim djelima.

OZNAKA DJELA h

Znači da signatura:

EA01.1
PAG
h

označava knjigu koja se nalazi na 4. katu, u stručnoj zbirci fonetike, stručnoj skupini Opća fonetika, autora Richarda PAGETA, s naslovom *Human speech*.

Stručne zbirke u otvorenom pristupu su organizirane po načelu srodnosti. Prvu skupinu čine filozofija, antropologija i društvene znanosti (psihologija, sociologija, pedagogija i informacijske znanosti) te nastanjuju prvi kat. Na prvom katu se nalazi još zajednička referentna zbirka te izdvojena zbirka metodologije društvenih znanosti. Na drugom katu smještene su sljedeće zbirke: povijest, povijest umjetnosti, arheologija i etnologija i kulturna antropologija, na trećem katu nalaze se zbirke kroatističke literature i građe istočnoslavenskih (ruski, bjeloruski, ukrajinski), zapadnoslavenskih (češki, poljski, slovački) i južnoslavenskih (srpski, bosanski, crnogorski, makedonski, slovenski i bugarski) jezika i književnosti, dok je četvrti kat dom za sljedeće zbirke: fonetike, lingvistike, komparativne književnosti, klasične filologije, indologije i indoiranistike, sinologije, japanistike, hungarologije, turkologije te skandinavistike. Na petom katu smještene su velike zbirke i to zbirke anglistike, germanistike, nederlandistike, talijanistike te zbirke ro-

manskih jezika i književnosti: francuski, španjolski, portugalski i rumunjski.

Na samom preseljenju radilo je tridesetak knjižničara i stotinjak studenata (uglavnom knjižničnih demonstratora) tijekom šest mjeseci rada. Za vrijeme preseljenja trudili smo se da usluge korisnicima budu dostupne u što većem opsegu, ali su ipak neke tadašnje seminarske knjižnice ili bile zatvorene ili radile smanjenog kapaciteta. Trebalo je preseliti više od 600 000 svezaka građe okupljene u knjižnicama. 115 000 svezaka građe bilo je presignirano i označeno RFID-čipovima i naljepnicama te odmah stavljeno u otvoreni pristup. Ostatak knjižne građe smješten je u Zatvoreno spremište, gdje se nalaze i časopisi starijih godišta. Građu iz Zatvorenog spremišta od prvog dana rada Knjižnice moguće je naručiti i dobiti na korištenje u vrlo kratkom vremenskom roku. Nova godišta 300-tinjak naslova časopisa nalaze se na izložbi časopisa u prizemlju Knjižnice.

Dana 11. 3. 2009. godine otvorena je nova Knjižnica Filozofskog fakulteta. Što smo napravili da osnovne knjižnične usluge ponudimo svojim korisnicima? Knjižnica je otvorena svakim radnim danom od 7,30 do 20,00 sati. Na taj način smo omogućili našim korisnicima nesmetano pregledavanje građe u otvorenom pristupu, osigurali smo im prostor za rad opremljen informatičkom tehnologijom. Ujednačili smo usluge, te na taj način zajednički nastupamo prema svim našim korisnicima. Komunikacija je olakšana, jednostavnija i brža. Prisnu vezu s odsjekom zadržali su naši predmetni stručnjaci koji vlastitim predmetnim znanjem daju najbolju informaciju.

Uvođenje integriranog knjižničnog sustava

O zajedničkom uvođenju integriranog sustava (softvera) za knjižnično poslovanje razmišlja se u hrvatskim visokoškolskim knjižnicama već niz godina, i više od desetljeća. Većina knjižnica u hrvatskom sustavu znanosti i visokog školstva dosad se u svom radu koristila softverima koji su vršili partikularne zadaće, i bili su daleko od 'integriranih' sustava. Mnogi su se koristili ISIS-om (besplatni softver kojeg je distribuirao UNESCO) za katalogiziranje knjižnične građe – među njima i sve nekadašnje knjižnice Filozofskog fakulteta. Unatoč manjkavostima takvog rješenja, i s postojećim 'alatom' postignuto je mnogo: najveći i najvažniji dijelovi knjižničnih fondova računalno su obrađeni, a od 2002. godine katalozi su zapisi postali javno dostupni i pretraživi putem WebPAC-a, samostalno izgrađenog jedinstvenog sučelja za pristup svim zbirkama Filozofskog fakulteta. Jedna od lekcija koje su naučene putem je i lekcija o važnosti izgradnje vlastitih alata (čiji se razvoj prilagođava vlastitim potrebama) i mogućnosti upravljanja vlastitim podacima.

Ipak, postojeće rješenje nije bilo cjelovito – neki od najvažnijih aspekata knjižničnog poslovanja nisu bili podržani informacijskom tehnologijom: cirkulacija, nabava, kontrola pristizanja serijskih publikacija, međuknjižnična posudba. Pri planiranju preseljenja u novu zgradu, bilo je jasno da će integrirani knjižnični sustav biti preduvjet funkcionalnog poslovanja knjižnice. Dapače, osim uvođenja integriranog knjižničnog sustava, očekivala se i daljnja njegova integracija s informacijskim sustavima u knjižnici i na fakultetu: sustavom autorizacije i autentifikacije; sustavom zaštite knjižnične građe (RFID) i sustavom nadzora i naplate fotokopiranja, skeniranja i ispisa na uređajima u knjižnici.

Očekivalo se da će do uvođenja integriranog knjižničnog sustava doći u sklopu jedinstvenog rješenja za čitavo zagrebačko sveučilište, pa čak i za čitavu hrvatsku akademsku zajednicu. Pripremajući se za implementaciju softvera nabavljenog za Sveučilište, i knjižnice Filozofskog fakulteta započele su s pročišćavanjem i ujednačavanjem podataka kako bi omogućile konverziju (prema zahtjevima novoodabranog standarda – MARC21 umjesto prethodno korištenog UNIMARC-a) i migraciju podataka u novu zajedničku bazu. No s vremenom je postalo očito da izgradnja i opremanje nove knjižnice FF-a teku znatno brže od procesa implementacije zajedničkog knjižničnog softvera, i da će Filozofski fakultet morati pronaći vlastito rješenje.

S obzirom na činjenicu da je FF imao već znatno iskustvo u primjeni slobodnog softvera te stručnjake sklone ideji slobodnog softvera, razumljiv je odabir Kohe – softverskog rješenja otvorenog koda. Na kompetitivnom međunarodnom tržištu Koha je prvi integrirani knjižnični sustav razvijan kao softver otvorenog koda. Zajednica knjižnica-korisnica u svijetu rasla je ubrzano, što je jamčilo svojevrsnu sigurnost i pouzdanje u daljnji razvoj. U trenutku odlučivanja o novom sustavu na Filozofskom fakultetu, Koha je napravila i znatan prodor među znanstvene i visokoškolske knjižnice, i razvijene su neke funkcionalnosti nužne u poslovanju akademskih knjižnica. Posjedovala je sve potrebne module (nabavu, katalogizaciju, cirkulaciju, kontrolu pristizanja serijskih publikacija, OPAC). Nabava Kohe nije zahtijevala posebne financijske izdatke fakulteta, jer je besplatna za instaliranje i upotrebu – a resurse potrebne za njezinu uspješnu instalaciju knjižnice su već imale: iskusne i vrlo motivirane djelatnike, hardver i mrežnu infrastrukturu. U proljeće 2008. Koha je instalirana na poslužitelje knjižnice i započelo se s implementacijom i testiranjem sustava te migracijom podataka. Podaci su uspješno prebačeni u novu bazu podataka.

Vrlo brzo pokazale su se prednosti ovakvog izbora. Uz pomoć Kohe uspjeli smo na najjednostavniji mogući način osigurati podršku za složene procese koji su se odvijali pri pripremi građe za otvoreni pristup u novoj zgradi. U staroj bazi podataka postojali su samo bibliografski zapisi – u novom sustavu trebalo je napraviti i zapise za svaki pojedinačni primjerak građe. U svakom zapisu za primjerak trebalo je promijeniti signaturu, usporediti zapis s fizičkim primjerkom, dodijeliti mu barkod (identifikacijski broj) i kodirati potrebne podatke na RFID-čip koji je lijepljen na primjerak. Za svaki primjerak trebalo je i isprintati naljepnicu sa signaturom i bar-kodom. Sve to bilo je važno provesti tako da se svaka knjiga uzima u ruke što manji broj puta i da svaki pojedinačni postupak traje što kraće (jer je vremena bilo malo!). U tom smo razdoblju, osim o vlastitim snagama, uvelike ovisili i o suradnji s proizvođačima/dobavljačima sustava RFID (pripadajuće opreme i softvera).

Odmah po preseljenju, omogućena je cirkulacija građe putem Kohe, a započelo se i edukacijom knjižničara o katalogizaciji u Kohi (i u novom formatu – MARC21). Sa starog javnog kataloga (WebPAC-a) prešli smo na novo, Kohom podržano sučelje za pretraživanje knjižničnih zapisa, u kojem se uz pretraživanje nudi i niz suvremenih korisnički usmjerenih funkcionalnosti: stvaranje vlastitih popisa građe, komentiranje, uključivanje opisa iz drugih internetskih izvora (npr. Amazona) itd.

Od početka 2010. i postupak nabave građe te inventarizacije novopristiglih knjiga vodit će se u Kohi (u tijeku je edukacija knjižničara za rad u modulu nabave). Različiti izvještaji o aktivnostima korisnika i knjižničara koje Koha omogućuje osigurat će nam bolji uvid u korisničke potrebe i u načine racionalizacije poslovanja.

Zašto VBZ?

Za kraj – kratko objašnjenje naslova. Studenti Filozofskog fakulteta nestrpljivo su očekivali završetak izgradnje i otvorenje nove knjižnice. Već u prvih nekoliko dana mogli smo na internetskom forumu Filozofskog fakulteta čitati komentare na novi prostor i nove mogućnosti. A u šali je iskrslalo i ime koje će se među studentima do daljnjega održati – "Velebno bibliotečno zdanje" ili samo VBZ.

Literatura:

1. Knjižnica Filozofskog fakulteta: 2009./priredio Miljenko Jurković. Zagreb: FF press, 2009.
2. *Marijana Glavica, Dobrica Pavlinušić*, Building WebPAC for Faculty of Philosophy Libraries – experiences and lessons learned // CARNet Users Conference 2002 Conference Proceedings. / 4th CARNet Users Conference – CUC 2002: Seize the Internet / Enhancing Your Virtual Presence. Zagreb, Hrvatska, 25.–27. 9. 2002.
3. Programska osnova za zgradu knjižnica Filozofskog fakulteta: projektna zadaća: (idejno rješenje): nova zgrada knjižnica Filozofskog fakulteta. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2004.